

Wat is zelfstandigheid bij kleuters?

Wat onzelfstandigheid is bij jonge kinderen weet u wel. Dat zijn de kinderen die bij het minste of geringste hulp van anderen inschakelen. Het „**Kan ik niet.**” en „**Wil ik niet.**” is kenmerkend voor deze kinderen.

Hoe zou je dan zelfstandigheid kunnen omschrijven?

Zelfstandigheid is de mate waarin iemand in staat is zelf, zonder hulp van anderen, iets te doen.

Bij jonge kinderen onderscheiden we drie typen zelfstandigheid:

- zelfredzaamheid
- zelfstandig spelen
- zelfstandig werken.

Bij de *zelfredzaamheid* gaat het om het jezelf redden bij de alledaagse dingen als wassen, aan-/uitkleden, dingen pakken en opruimen en eten. Er zijn kinderen die op dat gebied zich goed kunnen redden en het vrijwel geheel zelfstandig kunnen als ze op vierjarige leeftijd de basisschool binnen komen.

Bij het *zelfstandig spelen* gaat het om het vlot beginnen met het spelen, het langere tijd achter elkaar doorspelen en het goed samen of alleen kunnen spelen.

Tenslotte is er nog het zelfstandig werken. In de loop van de groep 1 en 2-tijd leveren kinderen speeltijd in voor werktijd. Kinderen moeten taakbesef ontwikkelen. In groep 1 en 2 vinden werkactiviteiten plaats bij het knippen, tekenen, plakken, kleien en bij het omgaan met ontwikkelingsmaterialen die u wel eens in de kasten in het lokaal hebt zien staan. Taakbesef is dan het bewustzijn dat er een opdracht is die uitgevoerd moet worden. Daarnaast gaat het om het vlot beginnen met een taak en het met de taak bezig blijven en geen dingen doen die niets met de taak te maken hebben.

Puzzelen is dan niet om zich heen kijken of de puzzelstukjes wat opstapelen, maar het gericht bekijken van de puzzelstukjes en ze ergens neerleggen. Bij het zelfstandig werken gaat het dan ook om de vraag of een kind goed na blijft denken tijdens het werken of dat het wat wegdroomt en tenslotte nog om de vraag hoe het kind werkt en hoe het problemen oplost.

Wordt het slechter?

In het onderwijs heeft men de indruk dat de zelfstandigheid van jonge kinderen aan het begin van de basisschool in de loop van de jaren verminderd is. Aan de andere kant is het ook een gegeven dat oudere kinderen juist welk weer zelfstandiger zijn. Naast meer werkhoudingsproblemen en meer kinderen die niet goed kunnen spelen zijn er ook meer kinderen, waarvan men ironisch zou kunnen zeggen, dat ze gehandicapt aan het onderwijs beginnen.

Veel 4-jarige kinderen kunnen zich niet aan- en uitkleden. Veel kinderen willen voortdurend aandacht van de leerkracht en er zijn ook nogal wat kinderen die zelf geen problemen op kunnen lossen. Veel kinderen kunnen zich ook slecht zelf een tijdje bezighouden.

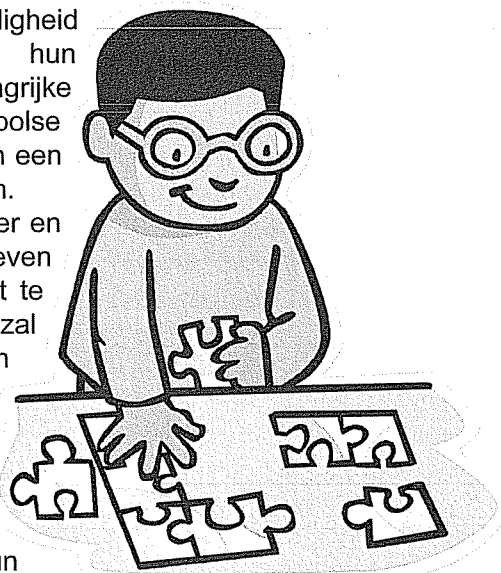

Is dat erg?

Als 4-jarigen een zwakke zelfstandigheid hebben, is dat ongunstig voor hun toekomst, omdat ze in de meest belangrijke periode van hun leven, de voorschoolse periode, geen gelegenheid hebben gekregen een basishouding van *doorpakken* te ontwikkelen. Zo'n basishouding is een deel van je karakter en een deel van jezelf en daar kun je in je leven veel aan hebben. Dat betekent niet dat het te laat is, maar wel dat het wat moeilijker zal worden iets aan te leren dat niet echt iets van jezelf is.

Het belang van die basishouding van doorpakken en zelf de problemen oplossen is ook te vinden in veel schoolwerkplannen en uitgangspunten van scholen. Veel scholen hebben als een van hun doelstellingen het verder begeleiden van de algehele redzaamheid en het zelfstandig denken.

Hoe ontstaat het?

Een gebrek aan zelfstandigheid kan ontstaan zijn in de voorschoolse periode en kan te maken hebben met de manier waarop het kind opgevoed is. Het kan ook te maken hebben met een kenmerk waarmee het kind geboren is.

De fout in de opvoeding kan te maken hebben met het feit dat het kind thuis nooit geleerd heeft zelfstandig te zijn. Het kind is overbeschermd opgevoed, heeft te maken gehad met ongeduldige ouders die het wel even voor het kind doen of er juist niet aan gedacht hebben.

Daarnaast is het een gegeven dat zelfstandigheid te maken heeft met het zelf dingen kunnen doen en het zelf problemen oplossen en daar is denkwerk voor nodig. Je moet na kunnen denken over wat er gedaan moet worden. Sommige kinderen komen met een denkstoornis ter wereld of lopen een denkstoornis op in de loop van hun leven waardoor ze dat denkwerk niet kunnen verrichten. Ze kunnen onvoldoende geordend denken en kunnen ook heel slecht onthouden wat er gebeurd is.

Als je daar mee geboren bent, is het heel belangrijk hoe de thuissituatie daarop reageert. Als men daarop reageert door het denken maar uit handen te nemen dan leert het kind het nooit. Dat betekent dat hetgeen het kind meemaakt in zijn leven van essentieel belang is.

In een overzicht ziet die ontwikkeling er als volgt uit:

● Fase 1

het leven vanuit een basisgehechtheid

● fase 2

het ontwikkelen van redzaamheid en de speelvaardigheid

● fase 3

de eerste schoolervaringen in groep 1 en 2.

Om ooit tot zelfstandigheid te komen heeft het kind een *ik* nodig, een persoonlijkheidskern die zijn leven kan sturen. De basis voor dat ik wordt gelegd in het eerste levensjaar waarin de warme omgeving van de ouder(s) het kind omringt. Het kind ontwikkelt een basisgevoel van zekerheid en veiligheid. Als het kind dan ook nog redelijk gezond is, is er een mooie voedingsbodem voor de ontwikkeling van een eigen *ik*.

Rond de leeftijd van een jaar verlaten de meeste kinderen steeds meer de warme omgeving van de ouders en gaan ze de wereld in. Dat wordt mede mogelijk doordat het kind kan kruipen en later kan lopen. Het kind leert steeds meer dingen zelf te

doen, zoals het zelf eten en voor een deel aan- en uitkleden, wassen, dingen pakken, opruimen en niet te vergeten het zelf spelen. Er komt een grote ontwikkeling op het gebied van de redzaamheid van het kind.

In die periode van steeds meer zelf presteren ontstaan ook de eerste vormen van faalangst. De faalangst van de ouder wordt dan ook de faalangst van het kind.

Ook dominante ouders zijn funest voor het kind omdat ze ieder initiatief doden.

Deze periode duurt totdat het kind naar school gaat en het is ook de periode waarin het kind zich steeds meer zelf leert bezig te houden.

Die ontwikkeling van met name het zelfstandig spelen word voortgezet als het kind naar school gaat. Vooral het zelfstandig spelen en werken wordt dan verder ontwikkeld. Helaas komt men in het onderwijs steeds meer 'gehandicapte' kinderen tegen die nauwelijks enige zelfstandigheid geleerd hebben, of ouders hebben die hen overal bij helpen. Deze kinderen kunnen zich niet aan- en uitkleden, willen steeds aandacht, kunnen geen problemen oplossen en kunnen zichzelf nauwelijks bezig houden. Die kinderen beginnen hun basisschoolperiode met een slechte start.

Wat kun je er aan doen?

Wat er aan te doen is, wordt weergegeven worden in de eerder genoemde drie fasen:

fase 1 de periode vanaf de geboorte tot ongeveer 1 jaar

In deze periode moet de basisveiligheid bij het kind centraal staan. Pas vanuit het eerste levensjaar, waarin een kind 'nestwarmte' heeft ervaren, kan het later de wereld intrekken. Dat betekent dat jonge kinderen bij hun ouders warmte en liefde moeten voelen en moeten ervaren dat die ouders plezier in hen hebben. Als ouders genieten van hun kinderen zullen die kinderen dat merken en zich gewenst voelen en vanuit dat gevoel zich verder ontwikkelen.

Dat betekent dat lichamelijk contact, zoals het 'lekker' vasthouden en knuffelen, belangrijk zijn. Daarnaast is het spelen met jonge kinderen belangrijk in de vorm van het doen van bewegingsspelletjes, kiekeboespelletjes, etc. In deze periode is het belangrijk dat u uw kind veelvuldig en langdurig aankijkt omdat dat een gevoel van herkenning en veiligheid bij kinderen ontwikkelt. Veel praten tegen het kind is ook belangrijk. Daarnaast is rust en regelmaat voor de ontwikkeling van belang. Vanuit een afwisseling van rust en prikkeling van een kind krijgt het *ik* van het kind de kans zich te ontwikkelen. Dat *ik* kan later een grote rol spelen in de zelfstandigheid. Het is immers niet mogelijk dat een kind zichzelf kan sturen als het geen *ik* heeft of een niet goed functionerend *ik*.

fase 2 de fase van de redzaamheid en het zelfstandig spelen

Deze periode duurt vanaf ongeveer de leeftijd van een jaar tot aan het schoolbegin. Het kind gaat zich nu immers bewegen in de vorm van het lopen. Eerst is er natuurlijk het kruipen, waardoor de leefwereld van een kind enorm vergroot wordt, maar pas met het vrij lopen kan het kind overal komen. In deze periode moet thuis het *ontwikkeland opvoeden* centraal staan.

Dat is een vorm van opvoeden waarbij ouders hun kind goed in de gaten houden en goed opletten wat het kind al kan of wat het graag wil gaan doen.

Als u daar zicht op hebt kunt u van daaruit de ontwikkeling langzaam stimuleren. Als het kind al iets kan m.b.t. het aankleden dan kunt u het kind stapje voor stapje steeds meer leren doen. Dat stapje voor stapje steeds meer laten doen legt de basis voor de zelfstandigheidsontwikkeling. U kunt kijken wat u het kind kunt leren m.b.t. het aan- en uitkleden, het wassen en eten.

Leer het kind hoe het de benen in een broek kan steken. Veel ouders nemen het been van een kind en doen dat jarenlang zelf, terwijl met een beetje stimuleren kinderen dat vlot zelf kunnen leren. Ook het optrekken van een broek kan een kind zelf leren. Als u het kind helpt om het hoofd door een trui te steken en u helpt het de

armen door de mouwen te steken, kunt u het kind vragen de trui verder zelf 'mooi' te maken (naar beneden te trekken). Bij het eten kunt u kijken of het kind langzamerhand ook zelf eens wat op zijn bord zou kunnen scheppen.

Ontwikkelen opvoeden gaat uit van wat het kind kan en dat is voor alle kinderen verschillend. Het is nodig dat u goed naar het kind kijkt en zo vanuit het kind zelf de zelfstandigheid en de zelfredzaamheid verder helpt te ontwikkelen. Veel stimuleren is dan nodig. In deze periode mag u het kind ook leren dat het niet altijd aandacht van u kan krijgen. U mag het kind leren dat het zichzelf moet vermaken als u in de keuken aan het werk bent of als u even de krant wilt lezen. Op die manier leren kinderen dat het aandacht ontvangen uitgesteld moet worden en dat speelt in de zelfstandigheidsontwikkeling een grote rol.

Neem dan ook regelmatig tijd voor uzelf. Tegen het vierde jaar kunt u het kind ook geleidelijk leren, dat als u met iemand praat, het kind dan even moet wachten om iets te zeggen of te vragen.

U moet in deze periode veel positief reageren als het kind weer iets meer kan en doet op het gebied van de zelfstandigheid.

Praat er regelmatig met een eventuele partner over en spreek af wat u het kind samen zult gaan leren, of waar u het kind samen bij wilt gaan helpen.

Naast de redzaamheid moet ook het zelfstandig spelen veel aandacht krijgen. Pravo heeft voor de speelontwikkeling een aparte krant samengesteld.

Voor deze periode is het belangrijk dat u het kind niet al te grote hoeveelheden speelgoed geeft op verjaardagen en Sinterklaas/kerst, maar weer goed kijkt wat het kind graag doet en het regelmatig tussendoor speelgoed geeft dat aansluit bij de ontwikkeling van het kind op dat moment. Ook moet u zien te voorkomen dat een kind te veel speelgoed ter beschikking heeft omdat dat het nadeel heeft dat het kind niet kan ontdekken wat het allemaal met het speelgoed kan. Het is ook aan te bevelen regelmatig met het kind mee te spelen en het nieuwe spelmogelijkheden te laten zien. Sommige kinderen hebben een hekel aan het opruimen van het speelgoed. Het spelen is het waard dat u ze dan maar regelmatig even helpt met het opruimen. Zoveel tijd kost dat meestal niet. Als ze wat ouder zijn kunt u op den duur van ze eisen dat ze het zelf opruimen. Voor het vierde jaar is het leren spelen belangrijker dan het leren opruimen.

fase 3 de eerste schoolervaringen

Nu gaat het om de periode in groep 1 en 2.

Ook hier is het voor de thuissituatie belangrijk dat u, net als in fase 2, het ontwikkelend opvoeden centraal stelt. Bekijk goed wat uw kind doet en probeer dat verder te ontwikkelen.

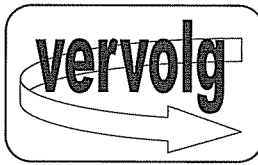
U kunt het kind nu ook leren zelf klusjes uit te voeren zoals dingen schoon te maken, dingen op tafel te zetten, kleren op te ruimen en speelgoed op te ruimen.

Vooral het op tijd op school komen is nu een dagelijks gebeuren.

In de periode van de eerste helft van het schooljaar mag u uw kind nog achter de broek zitten, maar geleidelijk aan moet het kind leren vlot datgene te doen dat moet gebeuren voordat het naar school moet.

Als dat problemen geeft kunt u ook met de school overleggen om eens een paar keer de aanpak van het *logische gevolg* toe te passen. Dat betekent dat u ophoudt het kind aan te sporen en dan misschien te laat komt. De leerkracht moet dan met het kind bespreken dat het er morgen aan moet denken vlot de dingen te doen voor schooltijd, zodat het kind op tijd op school komt. Dat mag alleen als u er al een tijd aan gewerkt hebt en als u het met de school overlegt hebt. In de thuissituatie mag u het kind nu ook de opdracht geven om het zich tot(het eten, tot we weggaan, tot een ander

tijdstip) zelf te vermaken. Reageer ook weer positief als het goed gaat, maar blijf samen met het kind steeds weer stapjes zoeken in de zelfstandigheidsontwikkeling. Bespreek met het kind de problemen die zich daarbij voordoen en zoek samen met het kind oplossingen. Het centrale uitgangspunt is dat zelfstandig

werken en spelen te maken heeft met het zelfstandig denken over het oplossen van de problemen. Ook het graag aandacht krijgen speelt een rol. Leg het kind uit dat het op sommige momenten geen aandacht van u kan krijgen, maar als die periode voorbij is dat u er dan wel weer voor het kind bent. Probeer bij een nieuwe periode van zelfstandig spelen en werken het kind ook weer even te herinneren aan wat u voorheen een keer met het kind besproken hebt, zodat het kind weet waar het aan moet denken.

In het voorafgaande is aangegeven dat zelfstandigheid iets is dat u uw kinderen gewoon aan kunt leren. Als ze het niet kunnen heeft dat ook meestal te maken met een thuissituatie waarin ze dat niet geleerd hebben.

Voor de ontwikkeling van het kind zelf is een basishouding van het ZELF aan willen pakken en door willen pakken voor de huidige en toekomstige ontwikkeling van groot belang.

Als een kind met een goede redzaamheid en zelfstandigheid het onderwijs binnenkomt, dan kan het ook veel beter profiteren van het onderwijsaanbod dan kinderen die nauwelijks iets kunnen op dit gebied, omdat daar door de leerkracht dan eerst nog veel tijd in gestoken moet worden.

Wat doet de school?

Veel scholen hebben een systeem waarmee ze de ontwikkeling van kinderen volgen, een z.g.n. leerlingvolgsysteem. In de meeste systemen kan men ook de zelfstandigheid tegenkomen als een van de te volgen ontwikkelingsaspecten (o.a. in het Pravoo-leerlingvolgsysteem voor groep 1 en 2).

Daarnaast hebben de scholen de beschikking over de minicursus zelfstandig spelen en -werken waarmee ze hun groep kunnen leren zelfstandig te spelen en te werken.

Naast deze twee basisbenaderingen begeleiden de scholen de kinderen bij het spelen en werken en worden de eisen op het gebied van de zelfstandigheid geleidelijk vergroot.

Omdat veel kinderen niet zelfstandig werken vanwege een onjuist zelfbeeld letten veel scholen ook daarop. Het kan immers voorkomen dat een kind niet zelfstandig speelt of werkt omdat het denkt dat het die taak toch niet aankan. Zo'n kind denkt dan te slecht over zichzelf.

Een andere invalshoek binnen het onderwijs is het geven van verantwoordelijkheden aan kinderen zoals het uitvoeren van klusjes.

Vanuit dat klusjesgedrag kunnen kinderen hun zelfstandigheid binnen de schoolsituatie verder ontwikkelen.

Dat geldt ook voor het bereiken van een 100% redzaamheid waarbij kinderen zich volledig aan- en uit kunnen kleden, alles kunnen doen bij het eten en drinken en alles kunnen doen in het kader van het naar de wc gaan. Sommige kinderen kunnen dat als ze met groep 1 beginnen, terwijl andere kinderen twee jaar begeleid moeten worden en het beheersen als ze met groep 3 beginnen.

Die redzaamheidsontwikkeling wordt ook binnen de school begeleid. Soms zal de school u als ouders vragen om aan te sluiten bij wat men op school aan gaat pakken, bijvoorbeeld het omgaan met sluitingen van kleding of het veters strikken. Een enkele keer komt het voor dat het kind een stoornis heeft op het gebied van het onthouden van handelingen en dan kan de school het kind laten onderzoeken door iemand van de schoolbegeleidingsdienst of Pravoo.

Soms kan het nodig zijn een speciaal handelingsplan voor thuis en school voor dat kind uit te voeren.